

Zdzisław Jan Małecki, Zbigniew Staszewski

BITWA WARSZAWSKA – 29 PUŁK STRZELCÓW KANIOWSKICH

Streszczenie. Najchlubniejszą kartą w dziejach 29 Pułku Strzelców Kaniowskich była obrona Warszawy. Dnia 14 sierpnia 1920r. wyparł wojska bolszewickie, rozpoczynając pospieszny marsz w kierunku Mokre. W szturmie tym został ciężko ranny dowódca pułku mjr Stefan Walter, umierając 4 października 1920 roku w warszawskim szpitalu. Dnia 30 maja 1936 roku śp. mjr S. Walter został przeniesiony na cmentarz wojskowy na Majkowie w Kaliszu.

Słowa kluczowe: 29 Pułk Strzelców Kaniowskich, bitwa warszawska, mjr S. Walter.

Kaliski Okręg Polskiej Organizacji Wojskowej, wyodrębnił ze swojej struktury trzy bataliony piechoty a mianowicie: I i II, rozlokowany w Kaliszu, Szczypiornie i Sieradzu oraz III w Koninie, Turku, Słupcy i Pyzdrach. Władzę naczelną wojskową i cywilną objął tzw. Sztab Ziemi Kaliskiej, którego szefem został por. Juliusz Ulrych. W dniu 10 grudnia 1918 r. w następstwie decyzji władz centralnych Sztab Ziemi Kaliskiej został rozwiązany, a władzę nad zorganizowanymi oddziałami objął płk Józef Lewszecki, jako dowódca okręgu wojskowego w Kaliszu. Oddziały piechoty przyjęły nazwę 29-go pułku piechoty Ziemi Kaliskiej a dowódcą pułku został mianowany ppłk Karol Szemiot. W wyniku ogromnej pomocy społeczeństwa Ziemi Kaliskiej 27 grudnia 1918 roku pułk liczył 69 oficerów i podoficerów oraz 2138 szeregowych.

W grudniu 1918 roku 29-pułk piechoty wysłał na pomoc powstańcom wielkopolskim, III batalion, który skierowany został w okolice Gniezna i stoczył z Niemcami walkę pod Anastazowem, uwieńczoną zwycięstwem i zdobyczą dwóch karabinów maszynowych. Z Kalisza 21 stycznia 1919 roku został wysłany na front wschodni ponownie III batalion pod dowództwem kpt. Stanisława Powroźnickiego, gdzie włączono go w skład GO „Kowal” gen. ppor. Edwarda Rydza-Śmigłego. Dnia 24 lutego 1919 roku, batalion stoczył dwudniową krwawą walkę z Ukraińcami pod miasteczkiem Hołby nad Stochodem. Ponadto batalion toczył boje: o wieś Twerdyń w dniu 6 marca 1919 roku, 26 marca w pobliżu stacji Perespa, 29 marca zajął Kowel. W ciągu dalszego pobytu na froncie wołyńskim III batalion stoczył cały szereg walk pod: Policą, Sarnami, Czartoryskiem, Rafałówką.

Natomiast 10 czerwca 1919 roku dwa pozostałe bataliony 29 pułku wyruszyły na front, udając się pod zagrożony przez Ukraińców Lwów. Pułk prowadził ppłk Karol Szemiot wspierany dowódcami batalionów: I – kpt. Edwardem Jersem i II – por. Juliuszem Ulrychem (Srebrny Krzyż Virtuti Militari V-klasy). Z walk, w jakich wziął

prof. nadzw. dr hab. inż. Zdzisław Jan MAŁECKI – Instytut Badawczo-Rozwojowy Inżynierii Lądowej i Wodnej „Euroexbud” w Kaliszu
mgr inż. Zbigniew STASZEWSKI – Instytut Badawczo-Rozwojowy Inżynierii Lądowej i Wodnej „Euroexbud” w Kaliszu

udział pułk, należy wymienić bój pod Olchowcem i pod Brzeżanami. W dalszej części walk bataliony połączyły się z wojskami gen. ppor. Daniela Konarzewskiego staczając zwycięskie walki pod Jamczynem, Dusanowem i Wólką. W dniu 28 czerwca bataliony wkroczyły zwycięsko do Brzeżan i następnie do Przemyśla, skąd udały się kolejną pod Jazłowiec obsadzając odcinek frontu.

Po rewolucji w Rosji, znajdujący się tam Polacy połączyli się w oddzielne formacje, tworząc trzy korpusy a tym samym wojsko polskie. II Korpus Polski połączony z „Żelazną Karpacką Brygadą” Legionów Polskich, nie chcąc być sprzymierzeńcem Austrii i Niemiec stoczył przegraną bitwę z Niemcami w rejonie miasta Kaniowa około 100 km na południowy-wschód od Kijowa. Z operacyjnego punktu widzenia bitwa ta nie wpłynęła w żaden sposób na przebieg działań rosyjskiej strategii wojennej. Z uwagi na heroiczny opór, jaki stawiali polscy żołnierze, bitwa ta chlubnie zapisała się w dziejach polskiego oręża. Część tego korpusu przesunęła się w głąb Rosji i w Kubaniu ponownie sformowano 4 dywizję strzelców polskich pod dowództwem gen. Lucjana Żeligowskiego. W dniu 1 grudnia 1918 roku 4-a dywizja przybyła do Odessy. W Odessie wprowadzono podział na pułki z których jeden otrzymał nazwę 14-go pułku strzelców. Dowódcą pułku mianowano mjr-a Stefana Waltera (ur. 05.10.1891 roku w Bessarabii). Z walki o Odessę najważniejszy bój stoczył 14 pułk strzelców o Tyraspol pod dowództwem mjr-a Stefana Waltera który wybitnie się walecznością. Po przybyciu do kraju, 14 pułk strzelców został połączony z 29 pułkiem piechoty Ziemi Kaliskiej, otrzymując nadany rozkazem Naczelnego Wodza zaszczytny tytuł „Strzelców Kaniowskich”.

Dowództwo pułku objął dowódca 14 pułku strzelców mjr Stefan Walter. Natomiast poszczególnymi pododdziałami dowodzili: I batalion – mjr W. Kaj, II batalion – K. Aleksandrowicz, III batalion – kpt. S. Powroźnicki. W tym czasie III batalion pułku, znajdował się na froncie wołyńskim i dopiero w dniu 4 sierpnia 1919 roku połączył się z pułkiem. Formalne połączenie pułków 14-go i 29-go odbyło się 10 lipca 1919 roku.

Nowopowstały pułk stoczył z cofającymi się Ukraińcami szereg walk a mianowicie: pod Koszylowcami, Anielówką i Tłustem. Pod koniec września pułk z frontu ukraińskiego przybył do Wilna, skąd po dwóch tygodniach został przerzucony nad Dźwinę pod Połock. W końcu listopada 1919 roku pułk obsadził placówki na odcinku frontu od Połocka do Dżisny.

Od połowy marca 1920 roku 29 pułk został przerzucony na linię demarkacyjną polsko-litewską, w rejonie Dukszt. Od 27 marca 1920 roku 29 pułk obsadził linię demarkacyjną od granicy łotewskiej do wsi Pilkjany na południe.

Sowieci od 14 marca 1920 roku rozpoczęli silnie natarcie na odcinku Połock-Lepel. W tym czasie powierzono III batalionowi z 29 pułku zadanie nawiązania łączności pomiędzy grupą płk-a Małachowskiego a oddziałami łotewskimi. Bezpośrednio batalion został przydzielony do podgrupy operacyjnej płk-a Beliny-Prażmowskiego. Sytuacja na froncie stawała się coraz trudniejsza, ponieważ Sowieci przerwali front, przedostając się w głąb terytorium polskiego. Dnia 28 maja 1920 roku III batalion 29 pułku uderzył dwoma kompaniami w kierunku wsi Karandasze i Kruki. W natarciu zginęli dowódcy tych kompani: 9 – por. Wacław Nowakowski, 10 – ppor. Władysław Zieliński (odznaczony Srebrnym Krzyżem *Virtuti Militari* V klasy), pomimo ciężkich strat powiodło się.

Fot. 1. Major Stefan Walter

Fot. 2. Cmentarz wojskowy na Osiedlu Majków – miejsce pochówku mjr Stefana Waltera w kaplicy grobowej

Dnia 13 czerwca Sowietci znacznymi siłami natarli na I i II batalion, lecz brawurowym przeciwuderzeniem zostali odrzuceni. Z 29 pułku strzelców kaniowskich uczestniczyły bataliony II i III w boju o Jazno, zaliczanym w historii pułku do największego i najkrwawszego. W walkach 4 lipca kompanie 29 pułku podjęły przeciwuderzenie na wojska sowieckiego, w których wyróżnił się szczególnie ppor. Władysław Zych (odznaczony Srebrnym Krzyżem Virtuti Militari V klasy), który na czele swej 12-ej kompanii pierwszy ruszył do przeciwnatarcia i zdobył karabiny maszynowe. Rosjanie jednakże już po południu ponowili natarcie znaczniejszymi siłami, przerywając front polski i zmuszając do odwrotu 1 armię polską. Podczas odwrotu 29 pułku strzelców kaniowskich staczał dzień po dniu krwawe walki ponosząc dotkliwe straty. Po wielokroć pułkowi groziła zagłada, wszakże za każdym razem bitność żołnierza, jego męstwo i brawura zadecydowały o istnieniu pułku. Po drodze pułk stoczył boje: pod Trokielami o przeprawę na

rzece Żyźnie, w mieście Myto, bronił przyczółka mostowego podczas przeprawy przez most w pobliżu Łunny przez rzekę Niemien, nad rzeką Sokoldą, pod wsią Niecki koło Białegostoku, pod Jabłonką, uczestniczył w obronie Zambrowa, zdobył Ostrów. Dnia 9 sierpnia 1920 roku zostało przeprowadzone przez 29 pułk strzelców kaniowskich natarcie na nieprzyjaciela znajdującego we wsi Białebłota i Nowej Wsi. Odwrót wojsk polskich według przygotowanego planu Naczelnego Wodza miał zatrzymać się na linii Wisły, na której miała rozegrać się decydująca bitwa o losy Ojczyzny. Dnia 13 sierpnia 1920 roku wojska sowieckie przerwały front 11 dywizji koło Radzymina i zagroziły stolicy. Przeciwnatarcie 1 dywizji litewsko-białoruskiej w dniu 14 sierpnia nie dało rezultatu, wówczas dowódca frontu rzucił do przeciwnatarcia 10 dywizję.

Najchlubniejszą kartą w dziejach 29 pułku strzelców kaniowskich była obrona Warszawy. Dnia 14 sierpnia późnym wieczorem I batalion wyparł ze wsi Dąkowizna rozpoczynając pośpieszny marsz w kierunku Mokre. Po drodze silne oddziały nieprzyjaciela zaatakowały II i III batalion. Nieprzyjaciel cofnął się a w ślad za nim podążył pułk osiągając okopy wzdłuż Rządzy. Nieprzyjaciel stawiał silny opór we wsi Mokre, na którą nacierał kilkakrotnie II batalion. Dowódca 29 pułku strzelców kaniowskich mjr S. Walter, zarządził szereg ataków, wreszcie, sam stanąwszy na czele II batalionu, przeprowadził szturm na wieś, z której wyparto Sowietów. Jednakże zwycięstwo zostało bardzo drogo okupione, W szturmie tym został ciężko ranny dowódca pułku mjr S. Walter (odznaczony Srebrnym Krzyżem Orderu Wojennego *Virtuti Militari* V klasy), umierając 4 października 1920 roku w warszawskim szpitalu. Dnia 30 maja 1936 roku śp. mjr S. Walter został przeniesiony na cmentarz wojskowy na Majkowie w Kaliszu. Utrata lubianego dowódcy spowodowała ogólny żal, gdyż serca żołnierskie były związane z mjr S. Walterem w czasie ponad rocznego dowodzenia na wojnie. Strata dowódcy nie wpłynęła na sytuację bojową, wręcz przeciwnie pułk jeszcze gorliwiej przeciwstawiał się wrogowi i przez cały dzień 15 sierpnia trwał na swych stanowiskach, odpierając bezustanne ataki i wzmożony ogień nieprzyjacielski. Na stanowisku dowódcy pułku do zakończenia udziału w wojnie byli kolejno: p.o. kpt. Jan Rogowski, ppłk SG Wiktor Thommée, p.o. kpt. Kazimierz Aleksandrowicz (odznaczony Srebrnym Krzyżem Orderu Wojennego *Virtuti Militari* V klasy), ppłk Romuald Kohutnicki.

Po otrzymaniu informacji, dzięki polskim kryptologom łamiącym szyfry nieprzyjaciela, że główne uderzenie Tuchaczewskiego na Warszawę nastąpi o północy, spowodowało, że Naczelną Wódz na wniosek generałów Rozwadowskiego i Weyganda oraz Sosnowskiego nakazał przegrupowanie wojsk polskich. Dnia 15 sierpnia 1920 roku w święto Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, wojska polskie przeszły do działań zaczepnych zmuszając wojska Tuchaczewskiego do wycofania się na pierwszą linię obrony. Zakończona zwycięstwem „bitwa warszawska” nazywana także „cudem nad Wisłą” w zaciętych bojach pod Radzyminem i Ossowem oraz Modlinem, ocaliła Warszawę przed uderzeniem armii sowieckiej.

Dnia 16 sierpnia artyleria nieprzyjacielska ostrzeliwała bardzo intensywnie odcinek 29 pułku strzelców kaniowskich. Natomiast armia gen. W. Sikorskiego wbijała się klinem między armie rosyjskie nad Wkrą. Tego samego dnia ruszyła znad Wieprza grupa manewrowa pod dowództwem Piłsudskiego złożona z najlepszych dywizji wielkopolskich i legionowych. Jednostki polskie rozpoczęły pościg, który już 17 sierpnia

doprowadził do zdobycia przez nie Pułtusza. Tuchaczewski zarządził na całym froncie odwrót wyczerpanych wojsk sowieckich. 29 pułk strzelców kaniowskich uczestniczył w okrążeniu Armii Konnej Budionnego pod Zamościem. Na południu Armia Konna Budionnego, w walkach z nowoutworzonym korpusem polskiej jazdy, wyczerpana i pobita pod Komorowem przez gen. St. Hallera, wycofała się na wschód na Wołyń. Pościg za wojskami rosyjskimi zakończył się 25 sierpnia 1920 r. pod Kolonem, gdy ostatnie walczące oddziały sowieckie przekroczyły granicę Prus Wschodnich lub schroniły się za Niemnem. Dnia 14 września 1920 roku 29 pułk strzelców kaniowskich zmusił do wycofania się nieprzyjaciela poza Tartaków. Bój pod Tartakowem był ostatnim jaki pułk stoczył w wojnie polsko-bolszewickiej.

Dnia 4 kwietnia 1921 roku 29 pułk strzelców kaniowskich przybył do Kalisza. W dniu 15 maja 1921 roku w Kaliszu Naczelny Wódz Marszałek Józef Piłsudski w obecności społeczeństwa Ziemi Kaliskiej, gości i generałów: Żeligowskiego, Rozwadowskiego, Hallera i wielu innych wręczył osobiście chorągiew 29 pułkowi strzelców kaniowskich. Na znak duchowych związków 29 pułku strzelców kaniowskich z miastem Kaliszem i Warszawą (pułk uzyskał miano obrońców stolicy), zostały na chorągwi pułkowej umieszczone herby obu tych miast.

W wojnie polsko-bolszewickiej poległo: 11 oficerów, 271 podoficerów i szeregowych oraz zostało odznaczonych: Srebrnym Krzyżem Orderu Wojennego Virtuti Militari – 46 oficerów, podoficerów i szeregowych; Krzyżem Walecznych – 52 oficerów oraz 312 podoficerów i szeregowych (w tej liczbie odznaczonych było: czterokrotnie 12-tu, trzykrotnie – 17-tu i dwukrotnie 22-ch, w tym Franciszek Zdun, ur. 1898 – zm. 1961 r., wujek autora).

THE BATTLE OF WARSAW – THE 29TH REGIMENT OF KANIEWSKI SHOOTERS

Summary

Defending Warsaw was the most glorious act in the history of the 29th Regiment of Kaniowski Shooters. On 14th September 1920 the regiment drove out Bolshevik soldiers and started a hasty march towards Mokre. The commander of the regiment, Major Stefan Walter, was badly wounded in the attack and died in a Warsaw hospital on 4th October 1920. On 30th May 1936 the late Major Stefan Walter was transferred to a military cemetery in Majków district in Kalisz.

Key words: the 29th Regiment of Kaniowski Shooters, the battle of Warsaw, Major Stefan Walter

DIE SCHLACHT BEI WARSCHAU – 29. KANIWER SCHÜTZENREGIMENT

Zusammenfassung:

Zu dem berühmtesten Ereignis aus der Geschichte des 29. Schützenregiments gehörte die Verteidigung der Stadt Warschau. Am 14. August wurde die Bolschewiki-Armee durch das Regiment weggedrängt und damit begann auch ein rascher Marsch in Richtung des Orts Mokre. Im Angriff wurde der Regimentskommandant Major Stefan Walter schwer verletzt, der dann am 4. Oktober in einem der Krankenhäuser in Warschau starb. Seligen Angedenkens Major Stefan Walter wurde am 30. Mai 1936 auf den Soldatenfriedhof Majków in Kalisz umgebettet.

Schlüsselworte: 29. Kaniwer Schützenregiment, Schlacht bei Warschau, Major S. Walter